

KOVÁTS ESZTER: A "GENDER", MINT ELLENSÉGGÉP EURÓPÁBAN: KIHÍVÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK A FEMINISTA ÉS AZ LGBT+ MOZGALMAK SZÁMÁRA

Bevezető

A ljubljani parlament 2015. márciusban megszavazta az azonos neműek házasságát legalizáló törvényt, amely egyben megteremtette a párok örökbefogadási jogát is. Konzervatív csoportok ezután aláírásgyűjtésbe kezdtek, hogy referendumot kezdeményezzenek a törvényről. Összegyűlt a kiíráshoz elegendő aláírás, így 2015. december 20-án népszavazást tartanak Szlovéniában. A vitának fontos eleme a „genderelmélet” elleni mozgósítás.

Lengyelországban 2015. november 9-én nevezte ki Beata Szydło azt a Jarosław Gowint tudomány- és felsőoktatásügyi miniszternek,¹⁷¹ aki 2012-2013-ban, akkoriban igazságügyi miniszterként, nagy szerepet játszott a „genderideológia” elleni mozgósítások beindításában és tüzelésében. Többek között a gender studies (társadalmi nemek tudománya) tanszékek finanszírozása és a társadalmi nem (gender) fogalmát használó Isztambuli Egyezmény¹⁷² ellen kampányolt.

2015. november 7-én rendezvényt tartott Lille-ben a francia Manif pour Tous („Tüntit mindenkinek”) mozgalom, mely 2012-2013-ban az azonos neműek házasságát lehetővé tevő törvénytervezet (Mariage pour Tous – Házasságot Mindenkinek) ellen tüdött százezreket és milliőkat vinni az utcára, és amely a törvény 2013-as elfogadását követően is életben maradt, és azóta „a család megvédésére” és a „genderelmélet” ellen mobilizál. Ennek során konfliktusba került a Nemzeti Fronttal, mert Marine Le Pen, bár szintén Lille-ben, sőt ugyanabban az épületben tartózkodott a decemberben tartandó regionális választások helyi jelöltjeinek bemutatására, de nem tisztelte meg jelenlétével az eseményt, és a FN régiós listáján harmadikként szereplő Eric Dilliers-t delegálta. Marine Le Pen a nagy sajtót kapott sértődésre úgy reagált, hogy „lám, a rossznyelveknek lehet, hogy igazuk van, és Mme de la Rochère [a Manif vezetője] az UMP-nek [Republikánus Párt] kampányol.”¹⁷³ Azóta, bár a család kérdései nem regionális hatáskörbe esnek, a Manif-mozgalom képes tematizálni azokkal a kampányt.¹⁷⁴

Ezek a példák több mindent illusztrálnak. Egyrészt, hogy jelenleg is és több európai országban egyidejűleg zajló folyamatokról van szó, a kutatások is csak az utóbbi

171 <http://www.msn.com/pl-pl/wiadomosci/polska/oto-nazwiska-nowych-ministr%C3%B3w-trwa-wyst%C4%85pienie-kaczy%C5%84skiego-i-szyd%C5%82o/ar-CC8t8Z>

172 az Európa Tanács Egyezménye a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról

173 http://www.lemonde.fr/elections-regionales-2015/article/2015/11/07/a-lille-marine-le-pen-attendue-en-vain-par-la-manif-pour-tous_4805227_4640869.html

174 <http://www.marianne.net/mauvaise-nouvelle-manif-tous-trouve-son-filon-les-regionales-100238361.html>

egy-két évben kezdődtek, ezért nehéz megragadni e mozgalmak dinamikáját, és hogy pontosan miről is van szó, hogyan kellene őket érzélni. Másrészt, ezekben a mozgalmakban a gender fogalma köré szervezett ellenségkép számos ügyet (pl. azonos neműek házassága, nők elleni erőszak, tudományfinanszírozás) és csoportot (lmbt+-aktivisták, nőjogi aktivisták, gender szakpolitikusok, gender studies kutatók) támad egyetlen hívószó alá szerveződve, illetve utóbbiakat egyetlen homogén csoportként kezelve („genderideológusok”, „genderisták”). Vagyis egy közös ügyről van szó, amire koalícióban kellene válaszokat keresni.

Arra is rámutatnak az idézett példák, hogy érdemes arra az értelmezési keretre is reflektálni, amely ezeket a mozgalmakat tisztán vagy elsősorban női jogok elleni vagy homofób mozgalmaknak írja le. Arra is indítanak, hogy kritikával forduljunk azok felé az értelmezések felé, amely az azonos neműek házassága és az LMBT+-jogok közé egyenlőségjelet tesz, illetve a melegjogok (illetve közülük elsősorban a házassági egyenlőség) fejlődését egy lineáris ésfelfelé ívelő pályán képzelel el, ráadásul egy „felzárkózás a civilizált világhoz” keretben. A szlovén és a francia példa azt is megkérdőjelezi, hogy pusztán egy törvény elfogadása tekinthető-e fenntartható társadalmi sikernek, illetve végcélnek. Végül, a példák azt is láthatóvá teszik, hogy a „gender-ideológia” fenyegetése pártpolitikai mobilizációra is alkalmas, és azt is, hogy nincs egyértelmű megfeleltethetőség e konzervatív mozgalmak és a jobboldali és szélsőjobboldali pártok között, differenciált elemzést igényel ideológiai összefonódásuk és politikai kapcsolatuk feltárása.

A Friedrich-Ebert-Stiftung kelet-közép-európai genderprogramjának vezetőjeként egyrészt a gyakorlatban foglalkozom ezekkel a kérdésekkel, és azzal, hogy e politikai mozgalmak meglétéből milyen stratégiák következnek a nemek társadalmi egyenlősége és a szerelmek egyenlősége iránt elkötelezett civil és politikai szereplők számára. Másrészt politológusként részt veszek több nemrég indult kutatásban is, melyek e transznacionális mozgalmak jobb megértését tűzik ki célul (Kováts 2016 (megjelenés alatt), Kováts 2017 (megjelenés alatt), Kováts-Pető 2017 (megjelenés alatt)).

Az alábbiakban összefoglalom az európai gender-ellenes mozgalmakkal kapcsolatos eddigi legfontosabb tudományos eredményeket, és a mozgalmak értelmezésére vonatkozó előzetes elképzeléseket. Ezekből megpróbálok következtetéseket levonni, melyek hasznosak lehetnek feminista és LMBT+-aktivisták számára a magyar kontextusban is.

A tézisem, amit az alábbiakban kifejtve szeretnék vitára bocsátani, az, hogy bár a felszínen ezek a mozgalmak a nemek társadalmi egyenlőségét és/vagy az LMBT+-jogokat támadják, valójában mélyebb válságnak a tünetei, amelyben a „gender” nem a végcél, hanem egy sok kérdést magába sűrítő szimbolikus kapocs.

A „gender-ideológia” mint ellenségkép megjelenése Európában

2012-2013-ban, részben látszólag előzmény nélkül bukkantak fel ezek a társadalmi mozgalmak Európa számos országában, így Ausztriában (Marschütz 2015), Horvátországban (Kuhar 2014), Franciaországban (Brustier 2014, Fassin 2014, Ravazzolo 2014), Németországban (Billmann 2015, Hark & Villa 2015) Olaszországban (Garbagnoli 2014), Lengyelországban (Grabowska 2014, Graff 2014, Grzebalska 2015), Szlovákiában (urinová 2015) Szlovéniában (Kuhar 2014), és Spanyolországban (Paternotte 2014). Bár a diskurzus és a mozgósítás formái tekintetében számos hasonlóság van a különböző országok mozgalmai között, mégis, a különböző országokban eltérő ügyek indítják be a mobilizációt. Ahogyan a bevezetőben utaltam rá, e „gender-ideológia”, „genderelmélet” vagy „genderizmus” címke alatt látszólag össze nem tartozó ügyek kerülnek a támadások célpontjába. Bizonyos női jogok (pl. reprodukciós jogok Spanyolországban), bizonyos LMBT+-jogok (pl. házasság azonos neműekre való kiterjeszése Horvátországban, Franciaországban és Szlovéniában; a kormány emberi jogi stratégiája Szlovákiában), kormányzatok gender szakpolitikái (pl. az Isztambuli Egyezmény ratifikálása Lengyelországban, nemek társadalmi egyenlőségével kapcsolatos tartalmak bevezetése az oktatásba Franciaországban), gender mainstreaming mint adminisztratív policy eszköz (pl. Ausztriában, Németországban és Lengyelországban), LMBT+-érzékeny szexuális nevelési programok bevezetése az oktatásba (Németország és Lengyelország), gender studies tanszékek státusza és finanszírozása (Németország).

Nemcsak az ügyek eltérőek, de a politikai konstellációk tekintetében sem egyszerű a képlet: Spanyolországban például a kormányzat tervezte az abortusztvény szigorítását, és ennek során a régi pro-choice vs. pro-life vita „harc a gender-ideológia ellen” keretbe került. A legtöbb országban azért az volt a helyzet, hogy a kormányok emberi jogi értelemben vett progresszív kezdeményezései vívták ki a konzervatív, részben fundamentalista csoportok tiltakozását. A konzervatív és a szélsőjobboldali pártok pozíciója sem mutat egységes képet: Míg például Lengyelországban és Németországban ezek között a pártok és a gender-ellenes mozgalmak között tetten érhető számos személyi összefonódás, és a pártok explicit álláspontot foglalnak el a kérdésben, addig Franciaországban sokkal ellentmondásosabb a helyzet (Kováts & Pöim 2015 szerk.). Bizonyos mozgalmak kezdettől zászlajukra tűzték, hogy a „gender-ideológia” ellen küzdenek (például Lengyelországban, lásd Grzebalska 2015), máshol ez a keret csak később került a mozgalmak identitásába.¹⁷⁵

Ami viszont mindegyik mozgalomban közösnek tűnik, hogy a gender-ellenes diskurzus kapcsolódik az imperializmus vádjához: Franciaországban inkább Amerika, Kelet-Közép-Európában az EU és az ENSZ azok, amiknek felróják a „gender-ideológia” terjesztését illetve azon keresztül a hagyományok vagy a nemzet gyengítését. A másik

175 Például Franciaországban, ahol a Manif-mozgalom 2012-ben alakult az azonos neműek házasságát lehetővé tevő törvény megakadályozására, de lényegében a törvény 2013 májusi elfogadása után lett fontossá a francia kontextusban „genderelmélet”-nek nevezett ellenség.

visszatérő elem a „veszélyben a gyerekek” félelemre alapozó konstrukció alkalmazása, és ezzel tömegek, jellemzően szülők mobilizálása (Chetcuti 2014, Graff & Korolczuk megjelenés alatt, Hark & Villa 2015). A kettő összekapcsolódása (hogy a gender az nemzetközi szervezetekbe beférkőzött lobbik ármánya, illetve hogy ezek a szervezetek veszélyeztetik nemcsak a szuverenitásunkat, és a civilizációnkat, de a gyerekeinket is) hatékony ellenségképpé teszi a gendert. Nem egyszerűen egy a saját értékrendhez esetleg nem illeszkedő, vitatható koncepció, amiről társadalmi vitákat folytatunk, hanem egy fenyegetés, amely és amelynek hordozó szereplői nem lehetnek legitim részei a közösségnek.

A különböző politikai és civil szereplőknek nemcsak azért jelentett kihívást ezeknek a mozgalmaknak a megjelenése, mert felkészületlenül érte őket szervezetileg, valamint nem számoltak azzal, hogy személyük elleni támadások keresztútjába kerülnek, de azért is, mert olyan szereplők kapták a „genderideológia terjesztője” címkét, akik teljesen eltérő, sok esetben egymásénak ellentmondó napirendeket követnek. Gondoljunk csak például a bérnyaság kapcsán a meleg férfiak és a feministák közti vitákra, a transzneműek és feministák közti ideológiai vitákra, vagy a prostitúcióval kapcsolatos véleménykülönbségekre. A gender fogalmát részben teljesen eltérően használó szereplők, mint liberális, zöld és baloldali politikusok, nőjogi aktivisták, LMBT+-aktivisták, minisztériumok gender szakpolitikáikért felelős tisztviselői, gender studies kutatók kerültek egyként a „gender-ideológus” vagy „genderista” dobozába. A korábban egymással nem, vagy alig dolgozó szereplők a támadások hatására több országban elkezdtek szervezeten együttműködni, ezzel egyébként önbeteljesítő jóslatként alátámasztva a mozgalmak érvelését egy „gender-összeesküvés” meglétéről (Kuhar & Paternotte 2015).

A gender-ellenes mozgalmakkal kapcsolatban eddig a diskurzusok kérdése váltotta ki eddig a legnagyobb tudományos érdeklődést. Feltárták a diskurzus eredetét (Balogh 2014, Case 2011 és Case megjelenés alatt, Carnac 2014, Paternotte 2014, Robcis 2015), csakúgy, mint azokat a torzításokat, amelyeket a „genderelmélet” vagy a „gender-ideológia” kifejezés tesz a gender studies-ban és a nemek egyenlősége szakpolitikában használt fogalmakkal (Carnac 2015, Garbagnoli 2014).

A vonatkozó kutatások a Vatikánban találják meg a gender-ellenes diskurzusnak és magának a „gender-ideológia” kifejezésnek az eredetét. 1995-ben zajlik az ENSZ Negyedik Nők Világkonferenciája Pekingben, amely többek között megfogalmazza a gender mainstreaming stratégiáját, azaz, ahogyan egy, a Vokskabin nemek egyenlőségével kapcsolatos kérdőívének tapasztalatait összefoglaló, a mandineren a közelmúltban megjelent írás összefoglalja: „a nemek esélyegyenlőségére vonatkozó átfogó politikai követelményt”. A gender mainstreaming „azt az igényt fogalmazza meg, hogy az esélyegyenlőséget – köztük a nemek esélyegyenlőségét – a politikai döntéshozatali szervek minden politikai döntésük, akciójuk szerves részévé tegyék”¹⁷⁶, vagyis lényegé-

176 http://mandiner.hu/cikk/20151130_peto_andrea_mit_gondolunk_a_ferfiak_es_nok_eselyegyenlosegerol

ben a gender perspektívának, a nemek egyenlősége szempontjának a szisztematikusan érvényesítését mint közös célt a nemek egyenlőségének hatékony képviselete érdekében. A konferencián a Vatikán képviselői is részt vesznek, és ezek után kerülnek be szentszéki dokumentumokba olyan fogalmak, mint „gender feministák”, „gender agenda”, majd születik meg 2003-ban a Család Pápai Tanácsa nevű vatikáni testület megbízásából előbb olaszul, aztán több nyelvre lefordítva „A családdal és az élettel kapcsolatos vitatott fogalmakról és etikai kérdésekről” című lexikon formájú könyv. Ebben a kötetben, amely 2012-ban magyar nyelven is elérhető lett (Családlexikon 2012) fejtik ki a Vatikán álláspontját olyan fogalmakról, mint gender, és ekkor fogalmazódik meg a „genderelmélet” illetve „gender-ideológia” kifejezés is (Case, 2011: 803-807; Fillod, 2014: 321-325; Robcis 2015).

A lexikon releváns bejegyzései II. János Pál pápa „A test teológiája” és „Levé a nőkhöz” című írásaira hivatkoznak (Robcis 2015), amelyek megalapozzák a nő antropológiáját, „újra-ontologizálják” a nőt (Garbagnoli 2014). Ebben nagy szerep jut a komplementaritás a katolikus tanításban új fogalmának, hogy a férfiak és nők egymást kiegészítik (Balogh 2014: 6-7, Case megjelenés alatt); és az emberi természet relacionális voltának, vagyis hogy a férfi a nőhöz képest, a nő a férfihöz képest létezik (Garbagnoli 2014: 153-155). Ezek az esszencialista fogalmak képezik alapját a gender fogalmában meglévő konstruktivista és társadalomkritikai tartalom elleni érvelésnek, mind a nemek egyenlőségével, mind a homoszexualitással kapcsolatban.

Arra vonatkozóan, hogy milyen viszonyban áll a „gender-ideológia” konstrukciója a társadalomtudományokban használatos genderfogalmakkal, a következőket lehet elmondani. A gender fogalmában többféle bonyolult jelentés sűrűsödik össze: pl. az identitás kulturális komponense; az a hatalmi rendszer, ami férfi-női identitások alapján szerveződik a társadalomban; az ezekre a kérdésekre vonatkozó reflexió maga; és mint politikai követelés. A gender studies pedig az a kutatási perspektíva, amely szisztematikusan ezekre kérdez rá, de amely interdiszciplináris megközelítésen belül számos belső vita van (Carnac, 2014: 128-129). Carnac szerint a katolikus egyház felmérte a megközelítés jelentőségét, és tudatosan konstruált belőle, leegyszerűsítések útján, egy homogén fogalmat: „a” gender, és „a” gender-elmélet fogalmait, egyes számban, mint egyetlen teoretikus blokk, annak megjelölésére, ami szemben áll a katolikus tanítással a nemek különbözőségéről (Carnac, 2014: 129), ezzel egy „képzletbeli ellenséget” alkotva. Így a gender, ellenzői szerint, független a biológiai nemtől, sőt, helyébe is lép; szabadon választható, és a radikális individualizmus megnyilvánulása; a homoszexualitás propagálásáról szól (az emberi természetnek illetve a komplementaritásnak és a relationalitásnak a tagadásában), és amerikai/brüsszeli imperializmus terméke (ehhez hozzájárul, hogy a legtöbb nyelvben komoly fordítási nehézségeket okoz a gender és a gender mainstreaming áttünetése).

175 Például Franciaországban, ahol a Manif-mozgalom 2012-ben alakult az azonos neműek házasságát lehetővé tevő törvény megakadályozására, de lényegében a törvény 2013 májusi elfogadása után lett fontossá a francia kontextusban „genderelmélet”-nek nevezett ellenség.

Arról különféle álláspontok léteznek, hogy a katolikus egyház félreértette-e avagy pont hogy megértette, és a tanításával ellentétesnek találta a nemek részben társadalmiként felfogott konstrukcióját. Az mindenesetre elmondható, hogy a katolikus egyház nem egy monolitikus tömb, és nem segíti sem a megértést, sem a stratégiaalakítást, ha a gender-ellenes mozgalmakban egy katolikus összeesküvésről vizionálunk. De erről a következő fejezetben még lesz szó.

A diskurzus eredetével és természetével kapcsolatos, valamint országos esettanulmányokra vonatkozó kutatásokon kívül, amiket eddig már kutattak, az, hogy milyen tudománykonceptióval dolgozik a gender-ellenes diskurzus (Hark & Villa 2015, Fillod 2014, Frey et al. 2015); hogy mi a konzervatív és a szélsőjobboldali pártok szerepe a mozgósításokban az egyes országokban (Kováts & Pöim szerk. 2015); illetve a katolikus egyház szerepe nemcsak a diskurzus előállításában és alakításában, de a mobilizációban is (pl. Carnac 2015, Fassin 2014, Kuhar 2014, Paternotte 2014).

Számos, a társadalmi mozgalmak megértéséhez releváns kérdéssel kapcsolatban egyelőre keveset tudunk: Jellemzően mely társadalmi csoportok mobilizálódnak? Mi az érzelmek (főleg: a félelem) szerepe, és hogyan használják ezt a mozgalmak szervezői az érdeklődés fenntartására? Mely strukturális okok magyarázzák, hogy ezek a mozgalmak sikeresnek bizonyultak egyes országokban, kevésbé sikeresnek másokban, vagy fel sem bukkantak megint másokban? Milyen tágabb társadalmi problémák keretébe ágyazódnak ezek a mozgalmak? Hogyan magyarázható, hogy ekkora tömegek állnak be mögéjük?

Számos kérdés, amelyek megválaszolása közelebb vihet ahhoz, hogy kilépjünk abból, hogy önmagukban értelmezzük a mozgalmakat (kik, milyen genderfogalommal dolgozva, milyen érdekek mentén vezérelve mozgósítanak), és megpróbáljunk megérteni valamit a tágabb társadalmi és politikai közegből, amelyek termékeny talajul szolgálnak, és amelyek a transznacionális keretekről is számot adnak. A kutatások ezekkel kapcsolatban még csak most indulnak (pl. Kuhar & Paternotte, megjelenés alatt), így csak óvatos következtetéseket szabad levonni. Erre vállalkozom a következő fejezetekben, ahol előbb reflektálok néhány alkalmazott stratégiára, majd az eddig rendelkezésünkre álló értelmezési keretekre.

A feminista és LGBT+ szereplők stratégiái

Az alábbiakban a transznacionális kutatások által (Grzebalska & Soós 2015, Kováts & Pöim 2015, Kuhar & Paternotte 2015) eddig feltárt adatok alapján a teljesség igénye nélkül összegyűjtök néhány stratégiát, amit a "gender-ideológia terjesztésével" megvádolt szereplők alkalmaztak, és amelyek tanulsággal bírhatnak egy olyan ország aktivistái számára is, ahol ez a fajta mozgalom nem jelent meg.

1. Elmagyarázni

Több országban azzal reagáltak a megtámadott szereplők, hogy kitétték a honlapokra az ENSZ, az EU, az Európa Tanács vonatkozó dokumentumait, melyekkel próbálták elmagyarázni, hogy „mit is jelent valójában a gender”. Ezek a stratégiák abból a megfontolásból születtek, hogy a gender ellen mobilizált tömegek most hallanak először a szóról, nem rendelkeznek társadalomtudományos tudással, nem tudják, hogy ez nem veszélyes dolog, és senki nem akar mondjuk hímnős egyedeket nevelni óvodától fogva, és senkit nem kényszerítenek a gender nevében a homoszexualitásra. A kiadott közlemények, anyagok, cikkek bizonyára hatottak bizonyos embereknél, de a mozgalmak terjedését nem állították meg. Hatékonyabbak voltak a szemtől szembe találkozásra építő vitafórumok, különösen ahol sikerült kilépni a megszokott konferenciázó közegből, a városi értelmiségi központokból.

Azonban, abban a kontextusban, ahol ezek az elképzelések már gyökeret vertek, ott a jó szándékú magyarázatok nem feltétlenül hatnak. Minden beilleszkedik az összeesküvés-elméletbe, amelyben a jó szándéknak álcázott célok is fenyegetően és trójai falónak tűnnek (Kováts & Soós 2014). Valamint, ez a stratégia nem ad számot arról, hogy a gender fogalmát munkájuk és aktivizmusuk során használó szereplők egész más jelentésekben használják a szót, hasonlítsuk csak össze a Női Érdekvégyesítő Szövetség biológiai nemre és társadalmi nemre vonatkozó definícióit¹⁷⁷ a Transzvanilla Egyesület honlapjának genderqueer szócikkével,¹⁷⁸ vagy gondoljunk a gender studies-on belüli különböző elméletek közötti vitákra. Így történt az meg, hogy például azok a szereplők, akik kiálltak amellett, hogy a gender equality az csak férfiak és nők közötti társadalmi egyenlőséget jelent, nemcsak hogy nem győzték meg ellenfeleiket, de gyakran más progresszív szereplők, kutatók vagy aktivisták haragját is magukra vonták.

2. Emberi jogi normákra hivatkozni, európai intézmények segítségét kérni

Több országban, érthető módon, a nemek közti egyenlőség normáira (Balogh 2014), vagy a szexuális orientáción alapuló megkülönböztetés alkotmányos tilalmára, EU-s irányelvekre stb. hivatkoztak, illetve keresték azokat a szövetségeket, más országok szereplőivel, vagy Európai Unió intézményekkel, amelyek elég normatív erővel rendelkezhetnek a gender-ellenes mozgalmak ellen való fellépésben. Ezek a stratégiák nem vették tekintetbe, hogy pontosan ezek a normák és az azokat megjelenítő nemzetközi szervezetek azok, amiket a gender-ellenes mozgalmak támadnak, és hogy azok állítását (hogy ez egy kívülről ránk erőltetett ideológia) támasztja alá.

177 <http://sex.gender.hu/#def>

178 <http://transvanilla.hu/tag/genderqueer>

Hosszú a története és az irodalma annak, hogy a nemek társadalmi egyenlősége és az LGBT+-ügyek hogyan kerültek, majd szorultak bele az emberi jogi paradigmába, illetve hogy hogyan kerülnek ki azok az ügyek a feminista és LGBT+-aktivizmus látószögéből, amelyek nem férnek bele a jogegyenlőségi keretbe. Mind a gender-ellenes mozgalmak megjelenése, mind az emberi jogi keret megerősítését szorgalmazó stratégiák kudarca arra mutat rá, hogy ezzel kapcsolatban valami probléma van. És ahogy a szélsőjobboldali fundamentalizmus előretörése ellen sem hatékony válasz annak ismételtetése, hogy mik a demokrácia értékei, úgy az emberi jogok diskurzusát megkérdőjelező mozgalmak ellen sem hatékony fegyver az emberi jogok ismétlése. Érdemes feltenni önkritikusan azokat a kérdéseket, hogy pontosan miért veszítette el az EU a normaadó erejét, vagy hogy számtalan érdeme mellett mely társadalmi problémákra nem ad választ az emberi jogi megközelítés.

3. Naming and shaming

Több országban, például Szlovéniában, Horvátországban és Franciaországban feminista vagy LGBT+-aktivisták megpróbálták „leleplezni” az ellentábort, például kimutatva, hogy ki is áll mögöttük; vagy bemutatni, hogy a látszólag semleges szereplő valójában nem az; kimutatni, milyen hálózatok, finanszírozás áll mögötte; esetleg hogy valójában a katolikus egyházhoz vagy szélsőjobboldalhoz kötődik, stb.

Ezzel több helyütt sikerült rövid távú sikereket elérni, amennyiben hitelüket veszítették bizonyos szereplők. Viszont a kutatók is rámutatnak, hogy ez növeli a polarizáció légkörét, erősíti az ellentétes táborok logikáját, és nem javasol alternatívát (most az önkritikáról nem is szólva) (Grzebalska & Soós 2015, Kuhar & Paternotte 2015, Pető 2015a).

4. Konzervatívok által kisajátított szavakat „visszafoglalni”, inkluzívvá tenni

A család és a gyerekek lévén a gender-ellenes mozgósítások érzelmi középpontjában, több országban diszkurzív stratégiát választottak az aktivisták, mégpedig úgy, hogy visszafoglalják, illetve befogadóbb tartalmakkal ruházzák fel azokat a szavakat, amiket a gender-ellenes mozgalmak kisajátítottak maguknak, illetve szembehelyeztek a genderrel. Ezzel is oldani próbálták a mesterségesen felépített dichotómiát (gender vs. család, gender vs. egészséges gyerekek). Spanyolországban például LGBT+-aktivisták a konzervatívoknak „A családok számítanak” szlogenjét (ami a helyi kontextusban szembehelyezte a heteroszexuálisokat – akiknek számít a család, az LGBT+-emberekkel – akiknek nem) vették át, átalakítva „Minden család számít” (vagyis a szivárványcsaládok is; és azt sugallva, hogy nincs ellenét gender és család között). Bár ez a stratégia nyilvánvalóan önmagában nem hozhat átütő eredményt, és nem ad számot a gender-ellenes mozgalmak horderejéről, de rávilágít annak fontosságára, hogy mi a jelentősége az ellenfél által felkínált keret („én a családokért, te ellene”) elutasításának és felülírásának. Ez hasonlít kicsit a reprodukciós jogokról szóló pro-life vs. pro-choice vitához, ahol a diskurzus szintjén előbbiek a pro-death-be, míg utóbbiak az anti-choice-ba tolják ellenfelüket, illetve amellettt kampányolnak, hogy az ő értelmezési keretük legyen az érvényes. A gender-ellenes mozgalom (legyen szó az azonos neműek házasságáról vagy iskolai tananyagokról) ideológusai magukat állítják be úgy, hogy ők a családpárti-

ak. Ebben a keretben egy pro-kontra-helyzetbe belemenni azt jelenti, hogy defenzívából próbálja meg az ellentábor bizonyítani, hogy ő nem családellenes, ami egy veszített helyzet. Sokkal célravezetőbbnek tűnik megpróbálni átkeretezni a kérdést, már csak azért is, mert nincsen feltétlenül valóság, valós társadalmi törésvonalak a pro-kontra megfogalmazás mentén, a mesterséges polarizáció egy adott politikai ügyben bizonyos szereplőknek hasznos lehet, de ezeket ellenségképekké transzformálva bemerevíteni hosszútávon nem szolgálja a társadalmi békét, sőt.

5. Nem elfogadni pro-kontra keretet

A fentiek alapján is több helyen döntöttek úgy a nemek egyenlőségének és az LMBT+-jogoknak a szereplői, hogy nem fogadják el a pro-kontra keretet, amibe az ellenfelek, vagy a média próbálják tolni őket: egyszerűen nem fogadták el a meghívásokat, ahol pro-kontra viták zajlottak, vagy próbálták az újságírók kérdéseit átfordítani, hogy megtörjék ezt a polarizálást. Ezzel a stratégiával több helyen sikerült kiszélesíteni és színezebbé tenni a vitákat. Természetesen ez a stratégia magában hordozta a kockázatot, hogy az ellenfeleknek lesz továbbra is terepe hangot adni az álláspontjuknak, míg a progresszív szereplők kapitulálnak. Illetve ezt csak korlátozottan lehetett használni azokban a kontextusokban, ahol a polarizáció már átlépett egy bizonyos határt, vagy a kérdés szakpolitikai szinten felmerült, például, hogy „azonos neműek házassága: igen vagy nem.”

A magyar közéletből említek egy példát a pro-kontra keret meghaladásának kísérletére, amelynek kiváltója pont a szlovák gender-ellenes mozgalom által kezdeményezett, az azonos neműek házasságára, örökbefogadására, és az iskolai szexuális nevelésre vonatkozó kérdéseket tartalmazó népszavazás volt februárban.

Mint ismeretes, bár a leadott voksok kb. 90%-a mindhárom kérdésben „igen” válasz volt, az alacsony, 21,4%-os, vagyis a szükséges 50%-ot el nem érő részvételi arány miatt a népszavazás érvénytelen maradt. Semjén Zsolt, miniszterelnök-helyettes a népszavazás másnapján, bár bizonyára értesült a szavazás érvénytelenségéről, üdvözölte az igenek győzelmét. Véleménye szerint „a szlovák nép tanúságot tett a közös keresztény értékekről és a normalitásról.”¹⁷⁹

Urbán József piarista szerzetes a blogján¹⁸⁰ megkérdőjelezte Semjén gesztusát, és azt, hogy a kereszténységből feltétlenül következne a népszavazáson igenekkel szavazni, és egyáltalán, ezt a népszavazást megszervezni. A blogbejegyzés heves vitát váltott ki, előbb a megosztás alatt, majd a sajtóban. A blogon egy érdeklődő kérdésre Urbán pontosítja az írását: „Az én alapvető témám nem a meglegházasság, hanem az, miként lehetne elkerülni, hogy keresztényként a gyűlölködés, az erőszak, a megségényítés, a félelem terjedéséhez járuljunk hozzá. Hogyan is van az, hogy egy olyan téma, a házasság ügye, amelyről – amint idézed – népszavazásra bocsátott kérdés lett, erőszakot

179 <http://semjenzsolt.hu/2015/02/kdnp-udvozli-az-igenek-gyozelmet-szlovakiai-nepszavazason/>

180 <http://urbanjosef.piarista.hu/blog/urb%C3%A1n-j%C3%B3zsef/kereszt%C3%A9ny-%C3%A9rt%C3%A9kek-%C3%A9s-normalit%C3%A1s-egy-n%C3%A9pszavaz%C3%A1s-%C3%A9rt%C3%A9kel%C3%A9se>

tesz? Az én témám ez. Én úgy látom, hogy ez az igazi kérdés.(...) Ez a fontosabb téma pedig az, hogy keresztényként dolgozunk azon erőlködni, hogy amennyire csak tudunk, szelídek legyünk.”

A blogbejegyzés Szőnyi Szilárdot, a Heti Válasz újságíróját is arra sarkallta, hogy rákérdezzen arra az ellentmondásra, amely szerinte feszül a katolikus tanítás és Urbán véleménye között. Urbán válasza a félelem meghaladásáról, egymás meghallásáról szól: „Azt javaslom – és a környezetemben meg az írásaimmal ezt szeretném segíteni –, hogy nyissunk olyan teret, ahol félelem és szégyen, erőszak, megfélemlítés és megszegényítés nélkül tudunk beszélgetni, és tudjuk először is tisztázni a szavainkat. Ezt nagymértékben segíti – sőt lehet, hogy elengedhetetlen feltétele a beszélgetésnek –, ha nem használjuk pallosként a magisztérium nyilatkozatait, vagy ha nem mondjuk – akár sejtetve is – egymásról azt, hogy „nem vagy normális”, „nem vagy keresztény”.¹⁸¹

Majd a Magyar Nemzet is megkereste Urbán Józsefet, aki ugyanebben a szellemben megerősítette korábbi nyilatkozatait: „Azt érzem, hogy valami nem stimmel. Hogy nem így kellene beszélgetni egymással. Nemcsak ennél a témánál, hanem a magyar közbeszéd egészében is így érzem. Egymásnak feszülünk, táborok vannak, ellenséges csoportok, így nehéz szót érteni, ha bántjuk egymást. (...) Figyelembe kell venni, hogy mit mondunk akkor, ha igent mondunk, és mit akkor, ha nemet. Lehet, hogy az igen válasz csomó más dolgot is implikál, mint egyetértést a kérdés állításával. Nem csupasz igenek vannak. Itt van egyébként a radikalizmus és a fundamentalizmus közti különbség: Jézus radikális kiállást kér, nem fundamentalistát.”¹⁸²

6. Párbeszéd

A pro-kontra keret és a két táborba osztottság meghaladásáról, és ezzel a kérdések mélyebb megvitatásának lehetőségéről szól még egy stratégia, amit leírnék. Több helyen, például Szlovéniában és Lengyelországban próbálkoztak a párbeszéddel a polarizáció megfékezésére a különböző világnézetű, gender kérdésekkel kapcsolatban is eltérőeket vallók között. Ez azokban az országokban, ahol már felépültek az erőteljes ellenségek, és ez lehetetlenné tette a bizalmat, nem működött. Különösen igaz volt ez ott, ahol erőszakos eszközöktől sem riadtak vissza az aktivisták. Lengyelországban például, ahol egy domonkos templomban tartottak egy beszélgetést „Gender: áldás vagy átok?” címmel, fundamentalisták füstbombákat dobtak a templomba a rendezvény megakadályozására (Graff 2014).

A magyar kontextusban megemlítendő a Friedrich-Ebert-Stiftung tevékenysége. 2014 februárjában és júniusában szervezte e tanulmány szerzője az első párbeszéd-fórumokat, amelyek témája expliciten a gender-ellenes mozgósítások voltak Európában. Céljük a mozgalmak népszerűségének megértése volt, és a párbeszéd konzervatív és progresz-

181 <http://valasz.hu/itthon/abcug-melegghazassag-piarista-pap-vitatja-semjen-allaspontjat-110020>

182 <http://mno.hu/belfold/urban-jozsef-piarista-atya-igenekrol-es-nemekrol-1274916>

szív véleményformálók között, egy hasonló, polarizációra építő mozgalom megelőzése végett. Az érdeklődésre való tekintettel 2014 őszétől a sorozat folytatódott, immár olyan társadalmi témákkal, amelyhez különböző világnézetű és tudományterületet képviselő emberek tudnak kapcsolódni (például anyaság, férfiaság, gyerekvállalás, szerelem).¹⁸³ A fórumok célja a bizalomépítés, az önreflexió, a közös nyelv keresése. Hogy a különböző világnézetű aktorok beszéljenek egymással és próbálják tisztelni egymás érzékenységét, egyrészt mert a társadalomban nem létezik ez a törésvonal, és nem kellene, hogy mesterségesen felépüljön (gender-antigender, feminista-antifeminista). Másrészt, ha a saját nyelvükre tudnak reflektálni a különböző szereplők, és hogy az a másikat miért tölti el rémülettel vagy indulattal, akkor láthatóvá válhatnak közös pontok és törekvések, amelyek mélyebbre mutatnak a (párt)politikai, intézményes ellenérdekeltiségeknél, ideológiai címkék határainál, és elkerülhető esetleg bármelyik oldalon a másik oldalt démonizáló összeesküvés-elmélet felépülése. És ezen a szinten talán artikulálhatóak és megbeszélhetőek azok a mélyebben húzóódó problémák, amik a többi országban ezekhez a mozgalmakhoz vezettek.

A fórunsorozatról az alapítvány honlapján lehet részletesebben olvasni, a párbeszédéről pedig az online is elérhető *Szerelem és politika* című kötet előszavában (Kováts 2015).

Miről szólnak ezek a mozgalmak?

Az alábbiakban röviden áttekintem a legfőbb módokat, ahogyan a különböző kutatók eddig megpróbálták konceptualizálni ezeket a mozgalmakat.

1. Nemzeti sajátosságok

Különösen a gender-ellenes mozgalmak első fázisában, amikor még nem volt annyira látványos, hogy a különböző országokban egyidejűleg zajlanak, és hogy a különböző ügyek mentén szerveződő mozgalmak összekapcsolódnak ideológiailag is, a kutatók a nemzeti sajátosságokból próbálták megmagyarázni őket, például a hazai jobboldal és szélsőjobb történeti fejlődéséből, vagy állam és egyház viszonyából (Brustier 2014, Fassin 2014, Grabowska 2014). Ezek hasznosnak bizonyultak azzal kapcsolatban, hogy megértsük, melyik országban mely strukturális tényezők segítették vagy akadályozták egy mozgalom felbukkanását, melyik ügyből lesz a gender-ellenes mozgalmat kiváltó ügy, és hogy az adott kontextusban mely szervezeti forma vagy stratégia tűnik célravezetőnek a gender-ellenes szereplők részéről stb.

A mozgalmak egyidejűsége és transznacionális összekapcsolódása (például a vizuális és diszkurzív elemek, személyek, stratégiák utazása által), a kiváltó okok sokfélesége, a politikai környezetek és az adott ország nemek egyenlőségére vonatkozó ill. LGBT+-politikájának eltérősége rámutatott, hogy a nemzeti megközelítés nem elégséges annak teljes megértéséhez, hogy miről is van szó.

183 www.fesbp.hu/gender

2. A katolikus egyház

Ahogy a második fejezetben bemutattam, a római katolikus egyház szerepe a diskurzus alakításában és a mobilizációban nem hagyható figyelmen kívül. Mégis, miközben a “gender konspiráció” (mely szerint a “gender-ideológia” az a liberális/ feminista/ meleg lobbik összeesküvése) (Kováts 2016) természetét próbáljuk megérteni, megvan a veszélye annak, hogy találunk egy összeesküvést a Vatikánban. De e nélkül is úgy tűnik, hogy a túlságosan a katolikus egyházra koncentráló értelmezések, bár megkerülhetetlenül fontos szempontokra mutatnak rá, de túl hamar megállnak az okok feltárásában. Ebben az értelmezésben (pl. Kuhar 2014, Paternotte 2014) a diskurzus és a mobilizációk mögötti szereplők feltárása egyet jelent a mozgalmak megértésével. És az utcákra menő százezrek és milliók egy összehangolt stratégia szerint félrevezetett és manipulált tömegek.

Olyan elemzők, akik nemcsak ismerik az egyház tanítását, de belelátanak a tanításokról és a hatalmi struktúrákról folyó belső vitákba, elismerik az egyház döntő szerepét abban, ahogyan ezzel a gender-ellenes diskurzussal hogyan járul hozzá a gyűlöletkeltéshez és a kirekesztéshez (pl. Marschütz 2015, Perintfalvi 2015). A legfrissebb botrány épp a Vatikán családszinódusa (2015. október 5-25.) előtt robbant ki. Krzysztof Charamsa, egy lengyel pap, aki a Szentszék Hittani Kongregációjának is tagja volt, coming-outolt úgy is, mint meleg, úgy is, mint a cölibátus megszegője, és egy szenvedélyes levelet intézett Ferenc pápához, amelyben elítéli, ahogyan egyháza hozzájárul az LMBT+-emberek kirekesztéséhez, a velük szembeni félelemhez és gyűlölethez.¹⁸⁴

A katolikus egyházra koncentrálni hasznos megközelítés a szereplők és a stratégiák megértéséhez. Mégis, ebben a keretben a gender-ellenes mobilizáció jelensége pusztán az egyház találmánya és stratégiája, hogy konszolidálja a szerepét, visszaszerezze a hatalmát, és új utakat találjon ahhoz, hogy klerikalizálja a társadalmat (Kuhar 2014). Ez a megközelítés a politikát és az egyház politikáját is ideológiák kegyetlen csatájának írja le, és a gender-ellenes mozgalmat mint egy tudatos manipulációs stratégiát. Ez nem ad számot a jelenség horderejéről, a mozgalmak széles tömegek körében való népszerűségéről, és a népszerűség mögötti lehetséges okokról.

3. Konzervatív backlash

Visszatérő elem a nemzeti kontextusokra koncentráló elemzésekben, de egészen nyilvánvaló a Heinrich-Böll-Stiftung által szerkesztett kötetben “Anti-Gender Movements on the Rise? Strategising for Gender Equality in Central and Eastern Europe”, amelynek fejezeteit feminista aktivisták írták, az az értelmezés, amely ezekben a mozgalmakban egy konzervatív visszacsapást lát a nemek társadalmi egyenlősége terén elért eredmények ellen. Hasonlóképp vannak szerzők, akik ezeket a mozgalmakat a homofóbia egy új megjelenési formájának értelmezik (pl. Fassin 2011, 2014, Garbagnoli 2014). Természetes, hogy az aktivisták, akiket gyakran agresszív támadások érnek, első körben

184 http://kaleidoscope.blog.hu/2015/11/06/charamsa_levele_ferenc_papanak

a munkájuk és eredményeik elleni támadást látják, és ez könnyen redukálható egy viszsza-
szacspásra. A gender-ellenes mozgalmak gyakran stigmatizálják és defenzív pozícióba
tolják őket, amely alapján igazoltnak látják a saját megközelítésüket, és megnöveli igé-
nyüket az EU és az ENSZ normáinak betartására (pl. az emberi jogok területén) (Pető
2014; Pető & Vasali 2014).

Ez morálisan is kényelmes pozíció. Az igazságtalan megtámadottság érzésének tala-
ján kapitulálásnak tűnhetne újragondolni a saját stratégiákat, nyelvet, napirendet. A
gender-ellenes mozgalmak genderkonceptiója annyira távol áll attól, amivel az aktivis-
ták és kutatók dolgoznak, hogy ez azonnali azonosulási lehetőséget nyújt a pro-kontra-
kerettel, amit az ellenzők kínálnak.

Már pusztán az a tény is, hogy ezek a mozgalmak egyidejűleg jelennek meg, részben ko-
ordináltan, és transznacionális összefonódásokat mutatnak, arra mutat, hogy itt valami
többről van szó, mint hogy a patriarchátus vagy a heteronormativitás visszavág. Ezek a
mozgalmak nem tagadják férfiak és nők egyenlő méltóságát, csak azokat a kereteket,
amelyekben a progresszív szereplők tárgyalják az egyenlőséget (anti-diszkriminációs
nyelv, emberi jogi paradigma, numerikus egyenlőség).

Persze ezt a tézist árnyalja a korábban már kifejtett katolikus tanítás a komplementa-
ritásról és relationalitásról, ami ezeknek a mozgalmaknak részben ideológiai háttérül
szolgál, és esszencialista megközelítésével elvitatja a lehetőségét annak, hogy a nemek
közti egyenlőtlenségek bizonyos kérdései artikulálhatóak legyenek. És ez a két fogalom
ontológiai különbözőség alapján vitatja el az embernek azt a jogát is, hogy azt szerese,
akit szeretni szeretne. Ezért kihívás a progresszív szereplők, feministák és LGBT+-
aktivisták számára egyaránt, hogy hogyan küzdjenek az általuk fontosnak tartott érté-
kekért, anélkül, hogy hozzájárulnának az “ők és mi” falak építéséhez. Ami konzervatív
visszarendeződésnek tűnik elsőre, az egy komplexebb jelenség, és egy átfogóbb értel-
mezési keretet igényel.

Konklúzió: Gender mint szimbolikus kapocs

Az előző fejezetekben megpróbáltam felvázolni a transznacionális gender-ellenes moz-
galmak néhány jellemzőjét, és néhány tanulságos stratégia ismertetése után remélem,
nyilvánvalóvá vált, hogy a fentebbi értelmezési keretek bár mind hasznosak a mozgal-
mak egy-egy aspektusának megértésére, de önmagukban nem magyarázzák meg őket a
maguk komplexitásában. Utaltam rá, hogy e mozgalmak esetében, lévén, hogy most zaj-
lanak, mozgó célpontról beszélünk kutatási értelemben is, tehát egyelőre, pláne, hogy
a kutatások még csak most kezdődnek, nem lehet végleges következtetéseket levonni
a mibenlétükre vonatkozóan. Néhány előzetes következtetést bocsátanék most vitára.
És bár Magyarországon egy ilyen mozgalom nem jelent meg, nézetem szerint a más
országokban zajló események tanulságokkal szolgálnak hazai viszonyaink számára is.

Ehhez még egy szempontot szeretnék behozni, és azt kitágítani egy szimbolikus kapocsá.

Több tanulmány is rámutat a gender-ellenes mozgósítások összekapcsolódására a tágabb értelemben vett társadalmi rendre vonatkozó kritikákkal, aggodalmakkal (Carnac, 2015; Case, 2011; Chetcuti, 2014; Graff 2014b; Robcis 2015). Ahogy Soós Eszterrel már mi is kifejtettük: „[A] francia gender-ellenes mozgalom radikális szárnyának, a Printemps français-nak (...) a manifesztójában (...) például expliciten szó esik a „piaci ideológia diktátumáról”, és arról, hogy „elutasítják az olyan társadalmat, ahol a bankok katedrálisokként működnek”. A manifesztó szerint egy tőről fakad az ultra-individualista hedonizmussal és radikális relativizmussal vádolt „gender-elmélet” és a piaci fundamentalizmus (Kováts & Soós 2014). Ezt a fajta párhuzamos érvelést Mary Anne Case is kimutatja Tony Anatrellának az egyik írásában, aki Franciaországban egyik vezető ideológusa a Manif-mozgalomnak. Anatrella a „genderelméletről” mondja: „A genderelmélet (...) egy intellektuális vírus (...), a marxizmushoz hasonlóan az emberi érdekekkel szemben áll, és morális és antropológiai deregulációért küzdve a korlátatlan piaci kapitalizmussal analóg kockázatokat rejt magában” (Case, 2011: 805).

Romain Carnac is megfogalmazza, hogy a katolikus egyház aggodalommal figyeli egy „hedonista” és „egoista” individualizmus fejlődését. A gender szerintük ennek a tünete. Jutta Burggraf-ot, a „genderelmélet”-diskurzus egyik fő ideológusát idézi a genderrel kapcsolatban: „Ezek a gőgös követelések a radikális neoliberalizmus individualista antropológiájában termékeny talajra találtak” (Carnac, 2014: 137).

Hogy a gender-ellenes mozgalom, illetve annak ideológusai kapcsolatot feltételeznek a gender és az individualizmus illetve a neoliberalizmus között, az azon a genderelképzelésen alapszik, hogy a társadalmi nem az szabadon megválasztható, normához, természethez, a biológiai nemhez nem kötött, az ember mindenről maga dönthet.

Ettől függetlenül az a tény, hogy ez a gazdasági rendre vonatkozó elem mint aggodalom forrása és kritika tárgya, része a diskurzusnak, relevánssá teszi a kérdést. Chetcuti kifejezetten amellettt érvel, hogy ez a fajta nacionalista neokonzervativizmus egyfajta válasz a neoliberális konszenzusra (Chetcuti 2014: 253). Vagyis azt tételezi, a progresszív szereplőknek a neoliberalizmushoz való hozzáállása („neoliberális konszenzus”), hozzájárulhat egy neokonzervatív nacionalizmus megerősödéséhez. Graff és Korolczuk is úgy látják, hogy „A gender-ellenesség az egy neokonzervatív válasz a neoliberális globalizációra” (Graff & Korolczuk megjelenés alatt). Ugyanerre – az anti-modernizmus mint a neoliberalizmussal szembeni alternatíva megerősödésére – mutat rá egyébként Pető Andrea és Vasali Zoltán Magyarországgal kapcsolatban, bár itt számottevő a „gender-ideológia”-diskurzus nélkül (Pető & Vasali 2014).

Pető Andrea, akinek az epilógusának fő téziséről kapta egyébként a „Gender as symbolic glue” című kötet a címét (magyarul valahogy úgy lehetne lefordítani, hogy Gender mint szimbolikus kapocs) (Kováts & Põim szerk. 2015), több cikkben részletesen kifejti ezeket (Pető 2015a, 2015b, 2015c).

Ő is amellet érvel, hogy túl kell látni a visszarendeződésre, a Katolikus Egyházra vagy más szereplőkre koncentráló értelmezéseken. Nem elég megnevezni, hogy mit támadnak, kik, és hogyan, az igazi kérdés az, hogy mi hívja ezeket a mozgalmakat elő. A mozgalmak pontos megértéséhez, és alternatívák felvázolásához elengedhetetlen, hogy a progresszív szereplők reflektáljanak a progresszív politika tartalmára (neoliberalizmus-hoz való viszony), az egyenlőség általuk használt nyelvére (identitáskérdések leválasztva a társadalmi struktúrákra való rákérdezésről; numerikus egyenlőség, emberi jogok, EU mint neoliberais projekt, miközben a nemek egyenlőségére és LGBT+-jogokra vonatkozó normák birtokosaként tartjuk számon), a politika nyelvére (technokrata, policy-alapú). Máskülönbent azt, ami még megmaradt a II. világháború utáni konszenzusból, újabb és újabb módon kérdőjelezi meg a növekvő fundamentalizmus, melyet a szélsőjobb és most a gender-ellenes mozgalmak képviselnek. Ez a fajta fundamentalizmus sem nem érthető meg, sem nem kezelhető azon a módon, hogy a konzervatívokat hibáztatjuk azért, mert nem ismerték el a progresszívak politikai programját.

Az Európa-szerte megjelent gender-ellenes fundamentalizmus olyan társadalmi válságokra mutat rá, amelyek túlmutatnak a nemek egyenlőségén és az LGBT+-jogokon. Ezek a mozgalmak és a sikerük a gender mint ellenségkép felépítésében inkább tüneteik és következményei a liberális demokrácia egy szélesebb és mélyebb válságának.

Nem beszélhetünk tehát egy lineáris fejlődésről. Szélesebb válságba ágyazódnak ezek a mozgalmak, így a kérdés már nem az, hogy hogyan magyarázzuk el a nemek egyenlőségét vagy a szerelmek egyenlőségét, hanem hogy megértsük azt a válságot, aminek a szexuális állampolgárság (Kuhar 2014) megtagadása csak egyetlen eleme. A kérdés, hogy megállítható-e a polarizálódás, és hogy képesek leszünk-e együtt feltárni és orvosolni a növekvő fundamentalizmus okait. És képesek leszünk-e olyan új alapokra helyezni a II. világháború utáni konszenzust, ami nem tesz úgy, mintha ugyanúgy lehetne folytatni a közös dolgainkat, ahogy eddig, de nem is mond le minden ember egyenlő méltóságának tiszteletéről.

Felhasznált irodalom

ANTI-GENDER MOVEMENTS ON THE RISE? Strategising for Gender Equality in Central and Eastern Europe. Heinrich-Böll-Stiftung, 2015. <https://ua.boell.org/sites/default/files/2015-04-anti-gender-movements-on-the-rise.pdf>

BALOGH Lídia (2014) A nemek közötti egyenlőség normái a „gender-ideológia” diskurzusának tükrében. *Állam és Jogtudomány*, 2014/4. 3-25. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/Allam-%20es%20Jogtudomany/2014_4/2014-4-beliv-BALOGH.pdf

BILLMANN Lucie (ed., 2015) Unheilige Allianz. Das Geflecht von christlichen Fundamentalisten und politisch Rechten am Beispiel des Widerstands gegen den Bildungsplan in Baden-Württemberg. Rosa-Luxemburg-Stiftung.

BRUSTIER, Gaël (2014) Le Mai 68 conservateur. Que restera-t-il de La Manif pour Tous? Les éditions du cerf, Paris.

CARNAC, Romain (2014) L'Église catholique contre „la théorie du genre”: construction d'un objet polémique dans le débat public français contemporain. In: *Synergies Italie. Les discours institutionnels au prisme du „genre”: perspectives italo-françaises*. 2014/10. 125-143. http://gerflint.fr/Base/Italie10/Numero_complet.pdf

CARNAC, Romain (2015) Les autorités catholiques dans le débat français sur la reconnaissance légale des unions homosexuelles (1992-2013). In: *BB n°42 Genre et christianisme. Plaidoyers pour une histoire croisée*.

CASE, Mary Anne (2011) After Gender The Destruction of Man? The Vatican's Nightmare Vision of the “Gender Agenda” for Law, 31 *Pace L. Rev.* 802-807. <http://digitalcommons.pace.edu/plr/vol31/iss3/2>

CASE, Mary Anne (2016) The role of the popes in the invention of complementarity and the Vatican's Anathematization of Gender. In: *Religion and Gender, 2016* (megjelenés alatt)

CHETCUTI, Natacha, (2014) Quand les questions de genre et d'homosexualités deviennent un enjeu républicain. *Les Temps Modernes* 2014/2 n° 678, 241-253. <http://www.cairn.info/revue-les-temps-modernes-2014-2-page-241.htm>.

CSALÁDLEXIKON (2012) A családdal és az étellel kapcsolatos vitatott fogalmakról és etikai kérdésekről, Szent István Társulat, Budapest.

DURINOVÁ, Petra (2015): The Slovak case. In: KOVÁTS-PÖIM (szerk. 2015) Gender as symbolic glue. The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe. Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung, 104-125. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/11382.pdf>

FASSIN, Eric (2011) A Double-Edged Sword. Sexual Democracy, Gender Norms and Racialized Rhetoric. In: Butler, Judith – Weed, Elisabeth (szerk): The Question of Gender. Indiana University Press. <http://www.law.uchicago.edu/files/files/EF%20Double-Edged%20Sword%20IN%20TERMS%20OF%20GENDER1.pdf>

FASSIN, Eric (2014) Same-sex marriage, nation and race: French political logics and rhetorics. Contemporary French Civilization Vol 32., 2014/3. 281-301.

FILLOD, Odile (2014) L'invention de la „théorie du genre”: le mariage blanc du Vatican et de la science. Contemporary French Civilization Vol 32., 2014/3. 321-333. o.

FREY, Regine; GÄRTNER, Marc; KÖHNEN, Manfred, SCHEELE, Sebastian (2015) Gender, Wissenschaftlichkeit und Ideologie. Argumente im Streit um Geschlechterverhältnisse. Heinrich-Böll-Stiftung, Gunda-Werner-Institut. http://www.gwi-boell.de/sites/default/files/gender_wissenschaftlichkeit_und_ideologie_2aufl.pdf

GARBAGNOLI, Sara (2014) Le Vatican contre la dénaturalisation de l'ordre sexuel. Enjeux d'un discours institutionnel réactionnaire. In : Synergies Italie. Les discours institutionnels au prisme du „genre”: perspectives italo-françaises. 2014/10. 145-167. http://gerflint.fr/Base/Italie10/Numero_complet.pdf

GRABOWSKA, Magdalena (2014) Cultural war or „business as usual”? Recent instances, and the historical origins of a „backlash” against women's and sexual rights in Poland. Heinrich-Böll-Stiftung. http://pl.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/10/cultural_war_or_grabowska.pdf

GRAFF, Agnieszka (2014) Report from the gender trenches: War against 'genderism' in Poland. European Journal of Women's Studies, Vol (21) 431-442.

GRAFF, Agnieszka, KOROLCZUK, El bieta (2017) The role of anti-colonial frame in the war against gender: Poland and beyond. In: KUCHAR, Roman, PATERNOTTE, David (eds., 2017) Anti-Gender Campaigns in Europe: Religious and Political Mobilizations against Equality. Rowman & Littlefield (megjelenés alatt).

GRZEBALSKA, Weronika (2015) The Polish case. In: KOVÁTS-PŐIM (2015), Gender as symbolic glue. The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe. Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung, 83-103. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/11382.pdf>

GRZEBALSKA, Weronika–SOÓS, Eszter Petronella (2015) Responses to the recent anti-gender mobilizations in Europe: lessons for progressives. Forthcoming.

HARK, Sabine; VILLA, Paula-Irene (2015) (Anti-)Genderismus. Sexualität und Geschlecht als Schauplätze aktueller politischer Auseinandersetzungen. Transcript Verlag.

KOVÁTS Eszter (szerk. 2015) Szerelem és politika. Friedrich-Ebert-Stiftung Budapest.

KOVÁTS Eszter (2016) A „gender-összeesküvés” – A gender-ellenes mozgalmak diskurzusa Európában. A Szegedi Tudományegyetem Modern Mitológiakutató Műhelyének kötete (megjelenés alatt)

KOVÁTS Eszter (2017) The emergence of powerful anti-gender movements in Europe and the crisis of liberal democracy. In: Gender and Far Right Politics in Europe. (eds. KOETTIG, Michaela, BITZAN, Renate, PETŐ, Andrea). Palgrave Macmillan (megjelenés alatt)

KOVÁTS Eszter – PETŐ Andrea (2017): The anti-gender discourse in Hungary: a “no case”? In: KUHAR, Roman, PATERNOTTE, David (szerk., 2017) Anti-Gender Campaigns in Europe: Religious and Political Mobilizations against Equality. Rowman & Littlefield (megjelenés alatt).

KOVÁTS Eszter- PŐIM, Maari (szerk. 2015) Gender as symbolic glue. The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe. Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/11382.pdf>

KOVÁTS Eszter- PŐIM, Maari- TÁNCZOS Judit (2015): Beyond gender? Anti-gender mobilization and the lessons for progressives. Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung. http://www.fesbp.hu/common/pdf/FEPS_FES_Policy_Brief_2015.pdf

KOVÁTS Eszter – SOÓS Eszter Petronella (2014) Félelem a dominó-elvtől? A gender-ellenes európai mobilizáció jelensége. Francia esettanulmány és magyar kilátások. Társadalmi Nemek Tudománya e-Folyóirat. 2014/2, 106-124.
http://tntefjournal.hu/vol4/iss2/kovats_soos.pdf

KUHAR, Roman (2014) Playing with science: Sexual citizenship and the Roman Catholic Church counter-narratives in Slovenia and Croatia, Women's Studies International Forum. <http://dx.doi.org/10.1016/j.wsif.2014.07.00>

KUHAR, Roman - PATERNOTTE, David (2015) Gender ideology – Mobilization of conservative groups against gender equality and sexual citizenship. Brüsszel és Ljubljana.

KUHAR, Roman, PATERNOTTE, David (szerk., 2017) Anti-Gender Campaigns in Europe: Religious and Political Mobilizations against Equality. Rowman & Littlefield (megjelenés alatt).

MARSCHÜTZ, Gerhard (2015) A biológiai nem megszüntetése? Teológiai megfontolások a katolikus területen folyó gender-vitához. In: Szécsi József (szerk.): Keresztény-Zsidó Teológiai Évkönyv 2014, 160-177.

PATERNOTTE, David (2014) Christian Trouble: The Catholic Church and the Subversion of gender. <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/christian-trouble-the-catholic-church-and-the-subversion-of-gender/>

PERINTFALVI Rita (2015) A genderellenes kultúrharc valódi arca, avagy egy újfajta politikai és vallási fundamentalizmus megjelenése Európában?
http://teologusnok.hu/files/_olvasnivalo/PR/02_tudomanyos_cikkek/Genderellenes_kulturharc/A_gender-ellenes_kulturharc_valodi_arca.pdf

PETŐ Andrea (2014) A kétféle civil szervezet politikájáról a Norvég Alap ürügyén. http://dinamo.blog.hu/2014/10/07/a_ketfele_civil_szervezet_politikajarol_a_norveg_alap_urugyen

PETŐ Andrea (2015a) “Anti-gender” mobilisational discourse of conservative and far right parties as a challenge for progressive politics. In: KOVÁTS Eszter- PÖIM, Maari (szerk. 2015): Gender as symbolic glue. The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe. Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/11382.pdf>

PETŐ Andrea (2015b) Gender equality as re-enchantment: Political mobilisation in times of „neo-patriarchal neoliberalism” and possibilities of bipartisan dialogue. In: Woman Up! 2. A transatlantic dialogue. Foundation for European Progressive Studies. 139-145. <http://www.feps-europe.eu/en/publications/details/298>

PETŐ Andrea (2015c) After „emancipation after emancipation”. On Europe’s anti-gender movements.” Eurozine, 31 July 2015. <http://www.eurozine.com/articles/2015-07-31-peto-en.html>

PETŐ Andrea – VASALI Zoltán (2014) The ‘laboratory’ called Hungary: a challenge for understanding protest movements. <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/andrea-pet%C5%91-zolt%C3%A1n-vasali/%E2%80%98laboratory%E2%80%99-called-hungary-challenge-for-understanding>

RAVAZZOLO, Elisa (2014) Du „mariage pour tous” à la „manif pour tous”: la construction discursive d’un conflit sociopolitique dans le débat parlementaire. In: Synergies Italie. Les discours institutionnels au prisme du „genre”: perspectives italo-françaises. 2014/10. 111-124. http://gerflint.fr/Base/Italie10/Numero_complet.pdf

ROBCIS, Camille (2015) A New Dreyus Affair? Catholics, the „Theory of gender”, and the Turn to the Human in France. Talk at the conference „HABEMUS gender! Deconstruction of a religious counter-attack”, May 2014, megjelenés alatt. http://www.ulb.ac.be/is/ags/RESUMES/Habemus_gender_2013.html.